

УДК 821.161.2 – 1.09 Підпалый

І. М. Онікієнко

доц. к.філол. н. (м.Кривий Ріг)

**Відображення філософсько – естетичних засад
українських шістдесятників у творчості Володимира
Підпалого**

У статті Інни Онікієнко «Відображення філософсько – естетичних засад українських шістдесятників у творчості Володимира Підпалого» розглядається творчість В. Підпалого з позицій розв'язання у ній ключових питань дискурсу шістдесятників. Шістдесятники актуалізували проблеми саморепрезентації та набуття самоідентифікації у філософській парадигмі бути / здаватися. Національне «бути» в контексті цих проблем поставало опором небуття. Історіософську модель буття шістдесятників репрезентує вертикаль устремління вгору, яку пересікає горизонталь самозаглиблення, самопізнання. У статті досліджується художнє відображення цієї моделі буття у творчості В. Підпалого як засвоєння філософсько – естетичного досвіду українського філософа Г. Сковороди та естетичних засад українських неокласиків. Мова про художню своєрідність втілення кордоцентричного коду в поезії В. Підпалого. У творчості багатьох шістдесятників, наприклад, у В.Стуса, поняття бути відчитується через трансценденцію небуття як буття незавершеного. У статті розглядається своєрідність вирішення проблеми життєсмерті також і у віршах В. Підпалого. У багатьох дослідженнях про українське шістдесятництво ім'я В.Підпалого відсутнє. Мета статті – актуалізувати творчість поета як яскравого репрезентанта філософсько – естетичних засад шістдесятництва.

Ключові слова: шістдесятники, кордоцентричний код, бути / здаватися, вертикаль / горизонталь, життєсмерть.

The article by Inna Onikienko, "The reflection of the philosophical and aesthetic principles of the Ukrainian sixties in the work of V. Podpally", communicates the work of V. Podpally from the standpoint of expressing the key positions of the discourse of the sixties. The Sixties actualised the problems of self-presentation and self-identification in the

philosophical paradigm of being / giving up. The national "be" in the context of these problems became a resistance of non-profit. The special attention is paid to the artistic solution of V. Pidpaly to the problem of non-fake patriotism, sincerity in expressing love for his small homeland, for sincerity for the generation of the sixties became synonymous with loyalty to oneself, in the article. The historiosophical model of the Sixties existence represents the vertical of aspiration upward, which is crossed by the horizontal self-immolation, self-knowledge. The artistic reflection of this model of being in the work of B. Podpaly as an assimilation of the philosophical and aesthetic experience of the Ukrainian philosopher G. Skovoroda and the aesthetic principles of the Ukrainian neoclassics is researched. The Sixties created situations that were a resistance to the absorption of human individuality, not only under the pressure of non-freedom, but also in everyday life. Such situations are modelled by V. Pidpaly in motifs of hunting, fishing, travel motives. In this context, the realisation of the sketch form's formula "know yourself", "create yourself" is being studied by the poet. The decisive criteria in the reception of the sixties were the choice through the moral law of the heart and the protection of the chosen ideals. This article investigates the implementation of the code-centric code in the poetry of V. Podpaly. In the work of many of the sixties, for example, in V. Stus, the notion of being read through the transcendence of nothingness as being unfinished. In the article the peculiarity of the solution of the problem of life-long life is also considered in the poems of B. Podpaly. In many studies about the Ukrainian sixties, the name of V. Pidpally is absent. The purpose of the article is to actualise the work of the poet as a vivid representative of the philosophical and aesthetic principles of the sixties. Key words: sixties, cordocentric code, be / surrender, vertical / horizontal, life expectancy.

Постановка проблеми та її значення. Філософсько – естетичні засади українського шістдесятництва визначив не лише час «хрущовської відлиги», а й час відновлення реакції, адже представники нового покоління української інтелігенції вже не могли відмовитися від нових критеріїв, відкритих їм правдою післякультурівської епохи. До таких послідовних у відстоюванні нових духовних цінностей шістдесятників належить поет Володимир Підпалый. Через те, що він не був публічною людиною, а вірш його не звучав голосно та вибухово, його творчість пов'язують із таким

стильовим вектором поетичного шістдесятництва як «тиха лірика». Актуальним, проте, залишається розгляд поезії В. Підпалого в контексті філософсько – естетичного дискурсу шістдесятників: художня реалізація в його ліриці національного «бути», кордоцентричного коду, естетичного досвіду поетів – неокласиків, гостре відчуття межових ситуацій. Дослідження в окресленому напрямку дає підстави вкотре переконатись, що творчість шістдесятників, поєднуючи загальнолюдський та національний рівні, протистояла імперському тоталітаризму. Філософсько – естетичні засади шістдесятників визначили зміст духовного відродження шістдесятих років і залишаються духовним пріоритетом в нашому сьогоденні.

Аналіз досліджень проблеми. Кількість праць, присвячених вивченню творчого доробку шістдесятників, свідчить про неослабний інтерес до епохи відродження у післякультивський час. В. Медвідь виділив такі маркери українського письменства «нової хвилі»: «...світоглядне звільнення письменника з-під влади тоталітарної ідеології, утвердження гуманістичного світобачення, відродження репресивного національного почуття, а з ним національно-романтичної ідеї, спроба створення нової національної міфології, культестетики і культури, актуальність незаангажованого мистецтва, свободи творчості» [3,с.112]. Н. Зборовська, аналізуючи суспільну ситуацію цього періоду, зазначає: «Шістдесятництво постало в історії української літератури як дволике, перехідне явище. З одного боку, від ранніх шістдесятників відбрунькувалися політики, а з другого боку, – митці» [2,с.27].

Новим аспектом у дослідженні філософсько – естетичних засад шістдесятництва стали праці Л.Тарнашинської [7], [8]. Філософських засад дослідниця визначає три: персоналізм, кордоцентризм, екзистенціалізм. Зокрема, важливу увагу приділено творенню поетичних образів на означення смислової наповненості антропологічної категорії *бути собою*, ключової в системі цінностей шістдесятників. Саме Л. Тарнашинській належать

перші напрацювання з цієї проблеми. Дослідниця наголошує, що українське шістдесятництво актуалізувало екзистенційну проблему «здатності- бути- собою», за Гайдеггером [7,с.34].

Увага до творчості В.Підпалого в останнє десятиліття суттєво пожвавилася завдяки невтомним зусиллям дружини поета Ніли Підпалої. Н.Підпала та О.Рарицький стали упорядниками книги спогадів про поета «Пішов – у дорогу за ластівками» [5]. Дослідники Третяченко А. та Цимбалюк В. розглядали творчість В. Підпалого у контексті «тихої лірики». А. Третяченко дослідила, що визначальними для «тихої лірики» стали наступні філософські концепти: глибіню людської душі, відкриття незнаних істин, нових мистецьких знахідок, життя в повноті всіх його виявів, уважний погляд у минуле [9,с.88]. В. Цимбалюк характеризує лірику В.Підпалого як «камерну, що відзначається щирою сердечністю, схильністю до медитації, ліричною елегійністю» [10,с.124]. Р.Гусленко розглянула питання філософії серця у творах Г. Сковороди та її трансформацію у віршах В.Підпалого [1]. Попри існуючі напрацювання, творча спадщина В.Підпалого в багатьох аспектах залишається ще непізнаним явищем.

Мета і завдання статті: розглянути творчість В. Підпалого в контексті філософсько – естетичних засад українських шістдесятників, зокрема, дослідити художню реалізацію в його ліриці національного «бути», кордоцентричного коду, естетичного досвіду поетів – неокласиків, відчуття межових ситуацій.

Виклад основного матеріалу.

В умовах тоталітаризму Буття існувало як опозиція Системі. З огляду на це, Л.Тарнашинська доходить висновку: «Національне «бути» в шістдесятників постає неймовірним спротивом небуттю» [7, с.35]. Дослідниця пропонує розглядати історіософську модель національного «бути» як дихотомію пам'ять / забуття, що творить особливі драматургійні колізії. В. Підпалий не приховував цих колізій у своїх поетичних роздумах про національне буття в умовах

авторитарного підкорення людини системою. Національне «бути» у віршах В. Підпалого утверджується через категорію пам'яті, зображення нерозривного зв'язку зі своїм родом, батьками, дитинством, односельцями, розкішними степами Полтавщини. Рідні Лазірки, доброзичливі й мудрі односельці були для поета взірцем совісності в житті й творчості. Зустріч із ними відображено у тихій та водночас глибокій «Елегії про рідне село у трьох одмінах». Композиція відтворює драматургію подій. У першій одміні своє повернення до рідного села поет порівнює із поверненням корабля до рідної гавані, а лелеки до своєї оселі. Весело зустрічають на городі зелене гарбузиння й капловухі соняхи. Образи – архетипи національного буття набувають метафоричного втілення й створюють настрої грайливий, радісний: «Сад яблуко червоне в мене кинув / і сором'язно заховавсь за віти [4,с.38].

Поет почувається не гостем, а сином рідної землі. В його душі назавжди поселяється відповідальність за спокій цієї землі, за те, щоб її люди залишалися гостинними та сонячними. Тому ліричному героєві приємно чути від стареньких, що й їхні діти перевідують їх, не залишають самотніми на старість. При цьому про свої власні досягнення та літературні знайомства він воліє промовчати, аби не видатися чванливим, нескромним. Промовисте мовчання у віршах В.Підпалого є ознакою їх «тихості», за якою- глибина змісту: «Воно ж і побалакать є причина, /і борг маленький їм ото сплачу.../Сосюру бачив, Рильського, Тичину, та як ти скажеш їм про це? Мовчу..» [4, с.39].Скромність, тихість цінує митець і в характері української жінки. У третій одміні господиня нагадала ліричному героєві його неньку: «І посміхнулась тихо господиня / і видалася матір'ю мені» [4, с.39].Земля батьків надихала, не давала втратити віру в життя свого народу і у своє власне життя. Не важко спостерегти, що мотив краси національного буття українців пов'язує В. Підпалый з сільським способом буття. Село у вірші «Тут все таке звичайне і предивне» виступає кодам української ментальності, в основі якого – проживання

магічних таємних українських вечорів, де місяць на гіллі сушить мокрі лапи, а стежки «попід хати уткнули вогні мордочки / і сплять, мов цуценята волохаті» [4, с.66]. Оригінальність авторських порівнянь виявляється в метафоричному мовленні.

В основі вірша «Джерело» закодовано міфи про створення світу, що є найдавнішими у міфомисленні всіх народів. Постає міфологічний образ наших предків – женців. Вони, «натомлені, засмагли і заспрагли» [4, с.60], йдуть місячною дорогою, щоразу зустрічаючи на ній «окраєць неба, мов серпом відтятий / та й кинутий» [4, с. 60]. І коли вони з нього напилися ще раз і ще, а потім зазирали, то «побачили оновлених себе» [4, с.60]. Поет закликає українців заирати до своїх духовних джерел. Ці джерела на рідній землі, в культурі, звичаях і традиціях предків.

Вірш "Тиха елегія" (1971) у збірці "Сині троянди" називався за першим рядком — "Коли мене питають...". У елегійних віршах В. Підпалого найвиразніше відчутний настрій задуми з тяжінням до пейзажної та медитативної лірики. Про любов до рідної землі поет не буде кричати. Вона в ньому органічно живе з першого подиху і залишиться з ним у день відходу. В останній строфі «Тихої елегії» виникає образ чужини, що асоціативно відсилає до вірша Т.Шевченка «Мені однаково». У підтексті звучить думка про те, що українських поетів повсякчас імперія намагалась відчужувати від рідної землі, витерти пам'ять про їх творчість у нащадків. Але коли особиста доля ставала байдужою митцеві, бо влада знесилювала у боротьбі за особисте, то майбутня доля України не давала спокою й по смерті. Тому в елегії В.Підпалого прозвучали виразні алюзії медитацій Кобзаря на тему України: «Коли мене питають: «Україну/ чи зможеш ти забути на чужині?»/ Кричу: «Кладіть мене отут у домовину, Живим!.. Однаковісінько мені...[4,с.13]. За словами дружини поета Ніли Підпалої, така амплітуда – від мовчання до крику-« суть Володиної душі: тиха, спокійна, але як заходилося на важливе — повставала. І усі, хто знав Володю, згадують, як він тихий і

врівноважений вражав сміливими вчинками [5,с.318] . Боротьба за право своєї нації відбутись, утвердження українського письменства, репресованого імперією, визначили горішню вертикаль поетового життя.

Шістдесятники актуалізували проблему вірності собі через категорії щирості / нефальшованості художнього слова. Культивована у 70-ті роки Стусом «естетика страждання» апелювала до справжньої, немаскованої мистецької щирості. Василь Стус як глибокий літературний критик ключовими вимогами до письменника ставив «ступінь інтелектуальності в поезії як ступінь заглиблення в об'єкт» [6, с.181] та «збереження власної мистецької щирості» [6, с.190]. Недаремно свій літературно – критичний огляд поезії за 1965 рік він назвав «Най будем щирі», виокремлюючи збірку В.Підпалого «Зелена гілка» за щирість почуттів, за стиль і своє почуття світу [50, с.173]. В.Цимбалюк одним із промовистих фактів біографії В.Підпалого

уважає його виступ у 1972 році на захист заарештованого у цей рік В. Стуса, попри те, що йому самому залишалось жити всього лиш рік [10, с.12] .

У поезії «Дискусійний вірш» В.Підпалий сформулював власний афоризм про суть мистецтва, адже в поезії для нього найперше — «музика у слові /і людський зміст... Все інше тля...» [4,с.53]. В «Елегії про зміст» поет також робить вибір на користь змісту: ніж говорити «не те», то краще «мовчатиму» [4,с.107]. У вірші «Шукаю сам себе» оригінально заковано сквородинівську формулу самопізнання: пізнай себе у єдності змісту та форми. Зміст для В.Підпалого означає самому творити себе, як із глини виліплювати людину, «щоб вибухнув життям нарешті цей заміс» [4, с.113]. Самопізнання себе у слові визначило горизонталь поетового життя. Ця горизонталь розгортається у всеприсутності «філософії серця» Г. Сквороди у всій текстовій структурі збірок В. Підпалого, включаючи образ самого українського філософа, його монологи та звернення до нащадків. У поемі «Змагання

Григорія Сковороди» з вуст філософа звучать застереження людині майбутнього про можливу втрату свободи через рабську психологію: «Боюся одного: аби з собою / в республіку далекої свободи / людина не взяла свою убогість, / свою роботу рабську, бо тоді / нова людина. Творіння / навернуть із свободи в суєту...»[4, с. 133].

Дивовижним чином переплелись життєві та творчі долі В.Підпалого та М.Рильського. У творах неокласиків був популярним мотив А.Шопенгауера – мотив ескапізму, усамітнення митця та протиставлення його строкатій юрбі. При цьому відбувається подвійна втеча від дійсності. З одного боку, заглиблення в себе, самопізнання. З іншого, – творчість як прагнення до заспокоєння своїх пристрастей, подолання екзистенційного страху перед власною минущистю. Цей мотив був популярним у віршах М.Рильського, його посилювала також і філософія національна, кордоцентризм. В.Підпалий засвоює класичні національні традиції, розгортаючи у віршах «Сопілка», «Люблю холодною зимою» та інших мотив мандрівки, який змістовно доповнює горизонталь самопізнання шістдесятників.

Л.Тарнашинська пропонує говорити про свідомість покоління шістдесятників як таку, що виробляла свій ідеал буття в ситуації вибору. Цей вибір проходив по вертикалі *бути / здаватися* : «Тобто саме поняття *бути* відчитується через трансценденцію небуття» [7 ,с.37]. Існування набуває статусу «буття незавершеного». Мова про саморозвиток людини, який не припиняється впродовж цілого життя. Предикат *бути* передбачає «висхідну ситуацію» і стосовно покоління шістдесятників означає «процес набуття себе» [7, с.37]. Як В.Стус у своїх віршах осмислював форми буття через небуття, переживаючи екзистенційні стани «життєсмерть» та «смертеіснування», так у багатьох віршах особливо останньої збірки В.Підпалого «Сині троянди» поєднуються мотиви боротьби за життя та відчуття своєї минулості. У вірші «Торкну рукою павутину» ця боротьба примушує ліричного героя замислитись: «що в світі білому

покину, а що мене переживе?» [4 ,с.98] . Поет шукає точок опори, того, що вічне, непідвладне смерті: рід людський вічний і вічна рідна мова, та, «що нам передали батьки, / як в небі місяця підкова, / що всенький вік пасе зірки...» [4,с.98]. У вірші «Візьміть мене, ліси...» смерть уявляється поетові як органічне розчинення у невмирущому світі природи, таким чином смерть перевтілюється в інші форми життя.

Висновки. Отже, розглянувши творчість В.Підпалого в контексті філософсько – естетичних засад шістдесятників, зазначимо, що ключовою у філософсько- естетичній системі В.Підпалого є проблема автентичного буття, яка в своїй основі має прагнення подолати сум'яття духу перед невідворотним близьким відходом, розпач думок про осиротілу родину, прагнення залишитися в світі природи, в пам'яті коханої, в творчості. Ці філософсько – поетичні узагальнення ліричних переживань переходили до рівня загальнолюдського, загальнозначущого.

Національне «бути» у віршах В.Підпалого реалізується через категорію «пам'ять» як художнє розв'язання проблеми нефальшованого патріотизму, щирості у вираженні любові до своєї малої батьківщини, адже щирість для покоління шістдесятників стала синонімом вірності самому собі. Шістдесятники створювали ситуації, що були опором поглинанню людської індивідуальності не лише під тиском несвободи, а й буденністю. Подібні ситуації моделює В.Підпалий у мотивах існування у світі природи, мисливства, мандрівних мотивах. У цьому контексті досліджується реалізація поетом сквородинівських формул «пізнай себе», «створи себе». Визначальними критеріями в рецепції шістдесятників були вибір через моральний закон серця та захист обраних ідеалів. Бачимо, що ідеї українського філософа Григорія Сковороди були визначальними для творчості В.Підпалого і розгортають горизонталь самозаглиблення в його історіософській моделі, наповнюючи її мотивами сердечної щирості й правдивості, духовних набутків, що зберігаються

у серці, любові до світу як Божого Дару, мотивом про дві натури серця людського – ангельську та сатанинську, застереженням втрати свободи особистісної та творчої. Ці мотиви посідають одне з чільних місць у філософсько – естетичному дискурсі шістдесятників і є актуальними в сьогоденні.

Література

1. Гусленко Р. До питання філософії серця у творах Г.С. Сковороди, П.Д. Юркевича та В.О. Підпалого // Переяславські Сковородинівські студії: Зб. наук. праць / (за ред. М.Корпанюка). – Переяслав – Хмельницький, 2011. – Вип. 1. – 336 с.
2. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва / Ніла Зборовська // Слово і час. – 2001. - №12. – С.27.
3. Медвідь В. Шістдесяті: література і реальність / В.Медвідь // Українські проблеми. – 1997. - №1. – С.104 – 122.
4. Підпалій В. Сині троянди: Поезії. / Вступ. стаття Б. Олійника. – К. : Рад. Письменник, 1979. – 158 с.
5. Пішов у дорогу – за ластівками: Спогади про Володимира Підпалого / упоряд.: Ніла Підпала, Олег Рарицький. – Кам'янець – Подільський : ПП «Медобори – 2006», 2011. – 496 с.
6. Стус В. Най будем щирі / Василь Стус // Стус В. Твори: У 4 т. 6 кн. Літературна критика. – Львів, 1994. – С.173 – 190.
7. Тарнашинська Л. Екзистенціально- аксіологічна модель бути / здаватися як дихотомічне поле саморепрезентації шістдесятників / Людмила Тарнашинська // Слово і час. – 2013. - № 3. – С. 34 – 49.
8. Тарнашинська Л. Зоряний інтеграл знакового покоління: персоналістський вимір / Людмила Тарнашинська // Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико – літературний та поетикальний аспекти). – К.: Смолоскип, 2010. – 632 с.
9. Третяченко А. Володимир Підпалій у контексті «тихої лірики» / Алла Третяченко // Слово і час. – 2013. - № 6. – С.87 – 92.
10. Цимбалюк В. Твій голос щирий досі ще луна...(Поет – шістдесятник Володимир Підпалій та його «Тиха лірика» / Василь Цимбалюк // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2011. - № 5. – С. 116 – 127.